

ner Czaplinski, at de hyppige økonomiske og erhvervsmæssige vanskeligheder tvang bønderne til kraftanstrengelser på andre felter, hvorved deres opmærksomhed blev vendt bort fra politik. Det var karakteristisk, at bønderne, mens den politiske spænding var på sit højeste, koncentrerede sig næsten lige så lidenskabeligt om »smør-krigen« som om den politiske kamp.

Bogen er forsynet med en bibliografi, der bl. a. omfatter de fleste polske bøger og artikler om forholdet til Danmark.

Jørgen Sten Jensen

Olaf Olsen: Hørg, hov og kirke (også i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1965). 307 s.

Problemet, museumsinspektør Olaf Olsen søger at løse i sin disputats, er bestemt i titlen, hvis hørg og hov er betegnelserne på stederne for den førkristelige gudsdyrkelse. Hørg er et kultsted, der kan have været overdækket til beskyttelse for gudebillederne, hovet er bygningen, hvor den hedenske forsamling mødtes for i fællesskab at deltage i et offermåltid. I første række drejer det sig om et arkitektonisk problem, at finde og beskrive de hedenske kultbygninger og de hertil knyttede omgivelser, og dernæst at bestemme deres forudsætninger, d. v. s. skildre hedenskabet, som det var, da kristendommen nåede Norden. Den følgende omtale vil lægge vægt på redegørelsen af de danske forhold, hvor forf. selv har gjort det største arbejde og taler med den autoritet, mange års selvstændige undersøgelser giver.

Metodisk vil man straks kunne indvende, at området er for stort. På forhånd må der regnes med, at den hedenske kultus har været anderledes

i en norsk fjelddal end på en dansk ø, og på samme måde må man gå ud fra, at kultbygningerne har været uensartede. Det er heller ikke lykkedes at give en sammenhængende beskrivelse, men en desto større fortjeneste er det, at disputatsen påviser, at der intet sted er bevaret uomtvistelige rester eller sikre spor af noget hedensk »tempel« selv under de mest beskedne krav, der kan stilles til betydningen af dette ord. Herudfra synes det at være rimeligst at slutte, at kultbygningerne enten har været så ubetydelige som arkitektur, at deres rester snart forsvandt, eller at dyrkelsen af guderne foregik i de profane huse eller ude i den fri natur. Med en uafsluttelig skepsis har Olaf Olsen gennemgået udgravningsberetningerne og foretaget supplerende undersøgelser, og det er derved lykkedes ham at gendrive de vidtrækkende teorier, Ejnar Dyggve fremsatte om det trekantede vi fra hedenskabets slutningstid, ligesom forbindelsen mellem den hedenske gravhøj og den kristne kirke kun er tilfældig og mange steder fremkaldt af, at man til begge monumenter har udset sig egnens højeste punkt.

Stort anderledes forholdet det sig ikke med bygningen for det rituelle måltid. Med stor sandsynlighed udpeger Olaf Olsen storgårdens hal som stedet, hvor det blev afholdt, men da der ikke i Danmark er bevaret nogen rest af disse huse, er man ikke bedre stillet. Resultatet bliver da, at der ikke er nogen sammenhæng mellem gravpladserne fra hedensk og fra kristen tid, og tanken om, at den kristne kirke fortrinsvis blev lagt på den fra den ældre tro kendte kultplads må også opgives trods Erik Arups veltalende indlæg for den. Tilsyneladende sker der et fuldstændigt brud ved overgangen til kristendommen, men alle de

des en lang række andre, hvis indhold ikke er uden interesse. Bl. a. vil Skaus samarbejde med godsejerne åbenbart kunne belyses ret indgående. Derved undgår man ikke den tanke, at et udvalg af Skaus breve måske ville have belyst adskilligt flere facetter af hans virksomhed, end der har kunnet komme frem i denne fuldstændige udgave af den bevarede korrespondance med nogle få korrespondenter. – Ikke mindst da nogle af brevene er optrykt tidligere i let tilgængelige udgaver.

Dog vil noterne rigeligt kunne sætte den interesserede på sporet af, hvad der ellers kan findes frem, og værdien af det fremlagte stof, hvis sluttethed i høj grad kan tale for udgavens berettigelse i den givne form, må i nogen grad tage brodden af den her antydede kætterske tanke.

H. P. Clausen

Statsrådets forhandlinger 1848–1863. VII. bind. 4. september 1856–4. november 1859. Udgivet af Rigsarkivet ved Harald Jørgensen. (Munksgaard, 1966). 634 s.

Harald Jørgensens udgave af statsrådsforhandlingerne er med det sidst udkomne bind nået frem til Halls første ministerium. I dette bind refereres også de ministerkonferencer, der efter fællesforfatningen af 1855 skulle finde sted, når kongen ikke kunne præsidere, og der altså ikke var tale om statsråd.

Udgivelsesprincipper m. v. svarer til de hidtil fulgte.

H. P. Clausen

Fridlev Skrubbeltrang: Det indvundne Danmark. (Gyldendal, 1966). 498 s. Hedeselskabet fejrede i forsommeren 1966 sit 100-års jubilæum med bl. a.

udsendelsen af et digert 1. bind af et skrift, der har fået titlen »Det indvundne Danmark«. Titlen kunne med lige så stor ret have været »Løfter på langt sigt«; bogen viser, at det bestandig var problemet, at man måtte henvise til fremtidige gevinster, man måtte *overbevise* i stedet for at kunne nøjes med at *bevise*. Bogen, der foreligger, har sin styrke i beviset; den klargør, hvilke resultater man nåede, og hvordan de mænd var, der stod for arbejdet.

Forfatteren er dr. phil. Fridlev Skrubbeltrang, der i dag står som vor førende landbrugshistoriker både i kraft af produktionens omfang og dens kvalitet. Der er snart ikke nogen side af dansk landbrugs historie, som Fridlev Skrubbeltrang ikke har behandlet såvel på rent videnskabeligt plan som i populær form. Det var derfor naturligt, at en kreds af danske historikere for år tilbage pegede på Skrubbeltrang, da Hedeselskabet kaldte dem sammen for at høre, hvem man ville foreslå som forfatter af det kommende jubilæumsskrift. Flere tænkte ved den lejlighed sikkert også på, at jubilæumsskriftet i 1916 var forfattet af C. Nyrop, hvis fortjenester lå på industri- og håndværkerhistoriens område, og at det derfor ville være af værdi at få det land- og skovbrugsmæssige stillet i forgrunden.

Skæbnen har villet, at netop landbrugshistorikeren Fridlev Skrubbeltrang kun færdes i baggrunden af »Det indvundne Danmark«. Meget landbrugshistorie skabes ved sammenstyknings af et stort antal detailundersøgelser; mange af Skrubbeltrangs tidligere arbejder er med stort held skabt på den måde. Det kunne også have været gjort her; mange emner i selskabets virke opfordrer til det. Når det ikke er sket, må det ses i sammenhæng med, at forfatteren er ble-